

Pomoc i wsparcie w środowisku lokalnym osobom doświadczającym przemocy w rodzinie

Wprowadzenie

Przemoc domowa to problem będący doświadczeniem wielu współczesnych rodzin. Zachowania przemocowe wobec najbliższych oraz ich negatywne indywidualne i społeczne skutki powodują konieczność podejmowania działań mających na celu bezpośrednią pomoc ofiarom. Pomoc ta może być udzielana zarówno przez naturalne systemy wsparcia (rodzinę, przyjaciół, znajomych), jak i przez systemy instytucjonalne, reagujące profesjonalnie w sytuacjach kryzysowych. Zgodnie z ustawą z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, realizacja większości działań pomocowych spoczywa na samorządzie

lokalnym. W zależności od posiadanych zasobów i rozpoznanych potrzeb, udzielana jest pomoc oparta na współpracy lokalnych instytucji i podmiotów powołanych do przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Działania te mogą przybierać różnorodny charakter i być prowadzone na wszystkich poziomach profilaktyki. Na potrzeby niniejszego artykułu skupiono się na podejmowanych w środowisku lokalnym działaniach wspierających i interwencyjnych kierowanych do osób doświadczających przemocy domowej. Zwrócono uwagę na wsparcie w zakresie interwencji kryzysowej i udzielenia schronienia, poradnictwa prawnego i specjalistycznego oraz terapii i rehabilitacji osób po doświadczeniu przemocy.

Definicje i klasyfikacje przemocy w rodzinie

Według definicji Rady Europy z 1986 roku, przemocą w rodzinie jest „każde działanie jednego z członków rodziny lub zaniedbanie, które zagrażają życiu, cielesnej i psychicznej integralności lub wolności innego członka tej samej rodziny bądź poważnie szkodzą rozwojowi jego (jej) osobowości”¹. Z kolei Hanna D. Sasal za przemoc domową uznaje „zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciwko członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste, powodujące cierpienie i szkody”². Definicja Jerzego Mellibrudy z 2000 roku dookreśla omawiane pojęcie, wskazując na „zamierzone działania bądź rażące zaniedbania dokonywane przez jednego z członków rodziny przeciwko pozostałym, wykorzystujące istniejącą lub stworzoną przez okoliczności

---

¹ K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, przekł. E. Bielawska-Batorowicz, Warszawa 1999, s. 21.

² Za: W. Koziół, *Instytucje wspierające ofiary przemocy w rodzinie*, „Auxilium Sociale” 2003, nr 1, s. 126.

przewagę sił czy władzy i powodujące u ich ofiar szkody lub cierpienie, naruszające ich prawa i dobra osobiste, a w szczególności – ich życie bądź zdrowie, zarówno fizyczne, jak i psychiczne”³.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie definiuje ten rodzaj przemocy jako jednorazowe lub powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny (rozumianych jako osoby najbliższe, osoby wspólnie zamieszkujące lub gospodarujące), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne⁴. Pod pojęciem przemocy w rodzinie rozumiane są zachowania przemocowe nie tylko w rodzinie, której podstawą jest związek małżeński, ale i w związku nieformalnym, rodzinach formalnie rozwiedzionych lub pozostających w separacji. Dotyczy to także krewnych obu stron⁵.

Przemoc w rodzinie może dotyczyć każdego z jej członków. Kevin Browne i Martin Herbert dokonują podziału przemocy w rodzinie, wyróżniając przemoc, której sprawcami są:

- dorośli: przemoc wobec małżonka oraz przemoc wobec dziecka,
- dzieci: przemoc wobec rodziców, przemoc wobec rodzeństwa,
- dorośli i dzieci: przemoc wobec osób w podeszłym wieku⁶.

Przemoc w rodzinie opiera się na nierównej relacji stron, przedmiotowym traktowaniu innych oraz zachowaniach, zaniedbaniach lub

---

³ D. Rode, *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie. Charakterystyka sprawców*, Katowice 2010, s. 26.

⁴ Zob. art. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2005, nr 180, poz. 1493 z późn. zm.) (dalej: u.p.p.r.).

⁵ E. Jarosz, *Przemoc w rodzinie*, w: E. Włodarczyk, I. Cytlak (red.), *Człowiek wobec krytycznych sytuacji życiowych. Z teorii i praktyki pracy socjalnej*, Poznań 2011, s. 112.

⁶ K. Browne, M. Herbert, dz. cyt., s. 22.

warunkach, które naruszają prawa, godność i dobra osobiste, powodują cierpienie i poczucie krzywdy, a także skutkują lub zagrażają wystąpieniem szkód w rozwoju i funkcjonowaniu jednostki⁷. Przemoc może występować w rodzinach należących do każdej warstwy społecznej. Ofiarami są najczęściej kobiety i dzieci, znacznie rzadziej – mężczyźni. Ci ostatni natomiast są na ogół sprawcami; zdecydowanie rzadziej przemoc stosują kobiety i dzieci. Przemoc bywa też kierowana wobec osób starszych, raczej kobiet niż mężczyzn⁸. Przemoc w rodzinie może przybierać różne formy. Literatura przedmiotu wskazuje przeważnie na przemoc fizyczną, psychiczną, seksualną, ekonomiczną i zaniedbywanie. Dodatkowymi kategoriami są znęcanie się nad ulubionymi zwierzętami oraz niszczenie własności⁹. Do przemocy kwalifikowana może być nadopiekuńczość¹⁰. W kontekście przemocy domowej wskazywane są ponadto specyficzne typy zachowań przemocowych wobec członków rodziny, jak syndrom Münchhausena, zespół nieprzypadkowej śmierci niemowlęcia i zespół Gardnera. Przemoc w rodzinie może mieć też formę pośrednią, gdy jednemu z członków rodziny wyrządzana jest niebezpośrednia krzywda; najczęściej w tej sytuacji jest dziecko, będące świadkiem przemocy w rodzinie¹¹.

---

⁷ E. Jarosz, dz. cyt., s. 113-114.

⁸ I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, w: E. Milewska, A. Szymanowska (red.), *Rodzice i dzieci. Psychologiczny obraz sytuacji problemowych*, Warszawa 2000, s. 186-189.

⁹ W. Badura-Madej, A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Kraków 2000, s. 14.

¹⁰ J. Mazur, *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Warszawa 2002, s. 40; zob. też. P.T. Nowakowski, *The problem of overprotectiveness*, „Journal of Educational Review” 2013, t. 6, nr 4, s. 559-563.

¹¹ E. Jarosz, dz. cyt., s. 112-113.

Wsparcie osób doświadczających przemocy w rodzinie

Aby zapobiegać negatywnym konsekwencjom doświadczania przemocy w rodzinie, niezbędne jest wspieranie osób poszkodowanych. Pierwszym działaniem powinno być powstrzymanie przemocy, co bywa bardzo trudne, gdyż wiele ofiar nie ujawnia problemu na zewnątrz. Przemoc w rodzinie bywa swoistym „tabu”, a nawet spotyka się z aprobatą. Przeszkodą w przełamaniu przemocy jest też często zależność ekonomiczna od sprawcy czy swoisty szantaż emocjonalny¹². W przypadku osób starszych trudność w przyznaniu się do bycia ofiarą pogłębia nie tylko brak sił fizycznych, ale i wstyd za złe wychowanie dziecka, które jest sprawcą. Brak pomocy może dodatkowo wiązać się z izolacją społeczną seniorów¹³. Wsparcie oferowane osobom poszkodowanym chroni je przed poczuciem alienacji oraz umożliwia im opanowanie trudnej emocjonalnie sytuacji¹⁴. W szerokim ujęciu autorstwa Heleny Sęk i Romana Cieślaka, wsparcie definiowane jest jako „pomoc dostępna dla jednostki w sytuacjach trudnych”¹⁵. Źródłem wsparcia może być rodzina (współmałżonek, dzieci, rodzice i rodzeństwo, dalsi krewni), przyjaciele i znajomi, sąsiedzi, współpracownicy i przełożeni, grupy wyznaniowe, towarzystwa i instytucje, profesjonalści przygotowani do udzielania pomocy (terapeuci, lekarze, pracownicy socjalni itp.) oraz grupy sa-

---

¹² J. Mazur, dz. cyt., s. 40.

¹³ W. Badura-Madej, A. Dobrzyńska-Mesterhazy, dz. cyt., s. 98.

¹⁴ A. Śniegulska, *Wspieranie osób potrzebujących powinnością moralną człowieka XXI wieku*, w: B. Szluz, Z. Frączek (red.), *W trosce o współczesnego człowieka*, Rzeszów 2006, s. 85.

¹⁵ H. Sęk, R. Cieślak, *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: tychże (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, Warszawa 2012, s. 14. Wskazane ujęcie autorzy przytaczają za I.G. Sarasonem i B.R. Sarason (zob. *Concomitants of social support: attitudes, personality characteristics, and life experiences*, „Journal of Personality” 1982, t. 50, nr 3, s. 331-344).

mopomocy¹⁶. Wsparcie udzielane w naturalnych sieciach (rodzinnych i pozarodzinnych), a także instytucjonalnych i profesjonalnych może przybierać charakter:

- wsparcia emocjonalnego – przekazywanie emocji podtrzymujących, uspokajających, odzwierciedlających troskę i pozytywny stosunek do osoby wspieranej. Działania te mają na celu stworzenie poczucia przynależności, opieki i podwyższenie samooceny. Dzięki interakcji z drugim człowiekiem możliwe jest uwolnienie się od napięć, negatywnych emocji, wyrażenie własnych obaw i smutku. Ten rodzaj wsparcia wyzwala poczucie nadziei, poprawia samoocenę i samopoczucie. Jest również najpowszechniejszą formą wsparcia;
- wsparcia informacyjnego – wymiana informacji, pozwalająca na lepsze zrozumienie sytuacji, w której znalazła się osoba wspierana. Wsparcie tego rodzaju może odbywać się także w grupach samopomocy, wśród osób przeżywających podobne problemy i dzielących się własnym doświadczeniem;
- wsparcia instrumentalnego – instruktaż polegający na przekazywaniu informacji o konkretnych sposobach postępowania, modelowanie skutecznych zachowań zaradczych;
- wsparcia rzeczowego (materialnego) – pomoc materialna, rzeczowa i finansowa oraz bezpośrednio fizyczne działania na rzecz osób potrzebujących¹⁷.

Jadwiga Mazur, odnosząc się do pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej, wskazuje na instytucjonalne i pozainstytucjonalne formy wsparcia. Zalicza do nich: pomoc instytucjonalną, realizowaną głównie przez pomoc społeczną, systemy indywidualnego radzenia so-

---

¹⁶ Tamże, s. 16.

¹⁷ Tamże, s. 19.

bie ze stresem oraz wsparcie naturalnych i nieprofesjonalnych systemów pomocy kryzysowej, telefony zaufania, punkty konsultacyjne dla osób uzależnionych i ofiar przemocy domowej, schroniska dla ofiar przemocy, fundacje i organizacje pozarządowe, placówki medyczne, szkoły, policję, a także lokalny system pomocy oparty na procedurze „Niebieskie Karty” oraz pomoc psychologiczną, specjalistyczną i terapię. Autorka zwraca szczególną uwagę na naturalny system wsparcia ze strony rodziny, przyjaciół czy znajomych, którzy oferując pomoc osobie pokrzywdzonej, pełnią również funkcję terapeutyczną. Pomoc udzielana w znany ofierze środowisku zwiększa jej poczucie bezpieczeństwa, sprzyjając wzmocnieniom pozytywnym w postaci potwierdzenia własnej wartości czy uświadomienia posiadanych zasobów. Wsparcie ze strony nieformalnych i instytucjonalnych form pomocy w środowisku lokalnym jest niezwykle ważne, gdyż to właśnie od reakcji społeczności zależy w dużym stopniu, czy osoba pokrzywdzona poradzi sobie z urazem. Mimo iż nikt nie może rozwiązać za drugiego człowieka jego problemów, czasem już samo podzielenie się z innymi ludźmi trudnym doświadczeniem stwarza możliwość kontynuacji działań na rzecz zmiany¹⁸.

Zgodnie z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, osobom jej doświadczającym zapewnia się bezpłatną pomoc w formie:

- poradnictwa (medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego, rodzinnego),
- interwencji kryzysowej i wsparcia,
- ochrony przed dalszym krzywdzeniem (uniemożliwienie sprawcom przemocy korzystania ze wspólnie zajmowanego mieszkania, zakaz kontaktu i zbliżania się sprawcy do osoby pokrzywdzonej),

---

¹⁸ J. Mazur, dz. cyt., s. 144-150, 156-162.

- zapewnienia bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie,
- badania lekarskiego i wydania zaświadczenia lekarskiego w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie,
- zapewnienia pomocy w uzyskaniu mieszkania, jeśli osoba pokrzywdzona przemocą nie ma tytułu prawnego do lokalu zajmowanego wspólnie ze sprawcą przemocy¹⁹.

Ustawa wskazuje, iż wobec sprawców stosowane są środki uniemożliwiające im kontakt z osobami pokrzywdzonymi, a także przewiduje się oddziaływania korekcyjno-edukacyjne²⁰.

Funkcjonowanie lokalnego systemu pomocy ofiarom przemocy domowej na przykładzie Rzeszowa

Osoby doświadczające przemocy w rodzinie poszukują wsparcia głównie w środowisku lokalnym, stąd szczególną rolę odgrywają działania pomocowe podejmowane przez samorząd lokalny na poziomie gminy i powiatu. Zgodnie z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, gmina, w ramach zadań własnych, zobowiązana jest do prowadzenia poradnictwa i interwencji, w tym poprzez działania edukacyjne służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą, zapewnienie ofiarom miejsc w ośrodkach wsparcia, a także tworzenie zespołów interdyscyplinarnych podejmujących interwencję wobec rodziny dotkniętej przemocą. Działania winny być realizowane zgodnie z gminnym programem przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy.

---

¹⁹ Zob. art. 3.1 u.p.p.r.

²⁰ Zob. art. 4 u.p.p.r.

Z kolei powiat, w ramach zadań własnych, zapewnia osobom dotkniętym przemocą miejsce w ośrodkach wsparcia i ośrodkach interwencji kryzysowej, a w ramach zadań z zakresu administracji rządowej tworzy i prowadzi specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar oraz opracowuje i realizuje programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc²¹.

Działania mające na celu pomoc osobom uwikłanym w przemoc domową podejmowane są w środowisku lokalnym przy pomocy zespołu interdyscyplinarnego, tworzonego przez gminę i działającego w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty”²². W skład zespołu wchodzi przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty, ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych, a także kuratorzy sądowi, prokuratorzy i przedstawiciele innych podmiotów działających na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej. W indywidualnych przypadkach, zespół interdyscyplinarny może tworzyć grupy robocze. Zadania członków zespołu i grup roboczych wykonywane są w ramach ich obowiązków służbowych lub zawodowych²³. Gdy w przemoc domową uwikłane jest dziecko znajdujące się w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia, ustawa pozwala na odebranie go i umieszczenie poza środowiskiem rodzinnym. Decyzja może być podjęta przez pracownika socjalnego wspólnie z funkcjonariuszem policji oraz lekarzem lub ratownikiem medycznym lub pielęgniarką²⁴.

---

²¹ Zob. art. 6 u.p.p.r.

²² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. 2011, nr 209, poz. 1245).

²³ Zob. art. 9a u.p.p.r.

²⁴ Zob. art. 12a u.p.p.r.

Zgodnie z Krajowym Programem Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie²⁵, działania podejmowane w tym zakresie powinny być dostosowane do specyfiki potrzeb występujących na danym terenie. Stąd jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli opracowują lokalne strategie i programy przeciwdziałania przemocy domowej i ochrony ofiar. W Rzeszowie instytucjonalna pomoc kierowana do osób pokrzywdzonych realizowana jest zgodnie z założeniami Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie²⁶. W oparciu o ogólnopolskie badania diagnostyczne, miasto szacuje, że na terenie Rzeszowa, zamieszkałego przez około 186 tys. osób, przemocy domowej może doświadczać około 4,5 tys. mieszkańców. Najczęściej będzie to przemoc psychiczna (2,5 tys. osób), w dalszej kolejności fizyczna (ponad 1 tys.), ekonomiczna (około 850) i seksualna (około 50)²⁷. Często do przypadków przemocy w rodzinie wzywana jest policja, jednak widoczna jest rozbieżność pomiędzy liczbą interwencji domowych podejmowanych przez funkcjonariuszy a liczbą przypadków przemocy w rodzinie, których rezultatem jest wypełnienie formularzy „Niebieskiej Karty” (zob. wykres 1).

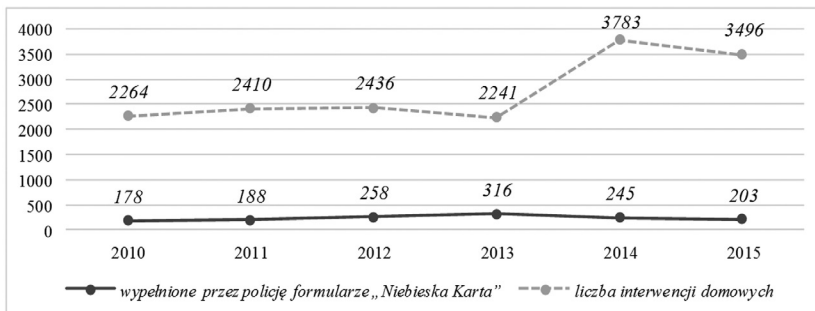
---

²⁵ Zob. art. 5 pkt 4 *Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020*, Warszawa 2014.

²⁶ Uchwała nr XXII/463/2011 Rady Miasta Rzeszowa z dnia 14 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2012-2015; Uchwała nr XXI/445/2015 Rady Miasta Rzeszowa z dnia 29 grudnia 2015 r. w sprawie przyjęcia Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2020.

²⁷ *Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2020*, Rzeszów 2015, s. 9.

Wykres 1. Liczba policyjnych interwencji domowych i liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta” (lata 2010-2015)

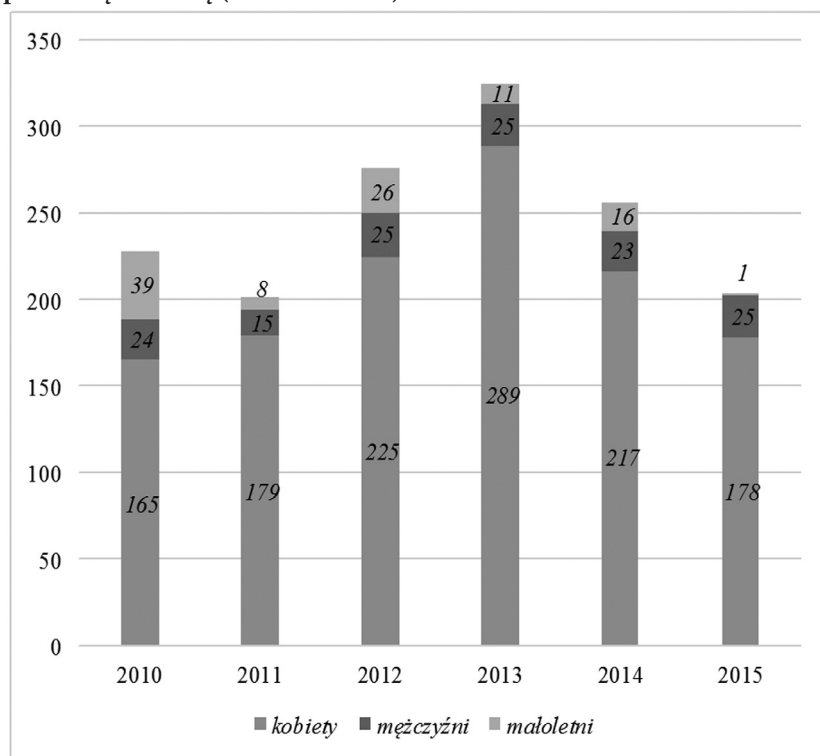
Źródło: dane statystyczne Komendy Miejskiej Policji w Rzeszowie (udostępnione 19 stycznia 2016).

Z danych Komendy Miejskiej Policji w Rzeszowie wynika, że osobami najczęściej doświadczającymi przemocy w rodzinie są kobiety, w dalszej kolejności mężczyźni, a najrzadziej dzieci (zob. wykres 2). Przeważnie sprawcami są mężczyźni, znacznie rzadziej kobiety, sporadycznie zaś dzieci. Nierzadko osoby stosujące przemoc wobec członków rodziny znajdują się pod wpływem alkoholu²⁸. Pomoc ofiarom udzielana jest w oparciu o lokalny interinstytucjonalny system wsparcia. W jego skład wchodzi Ośrodek Poradnictwa Specjalistycznego i Interwencji Kryzysowej (OPSiK) oraz Zespół Pracowników Socjalnych ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, Urząd Miasta Rzeszowa, Centrum Profilaktyki i Terapii Uzależnień, Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, placówki oświatowe, Poradnia Psychologiczna-Pedagogiczna nr 2, placówki służby zdrowia, Komenda Miejska Policji, Prokuratura Rejonowa, Sąd Re-

²⁸ Dane Komendy Miejskiej Policji w Rzeszowie (udostępnione 19 stycznia 2016).

jonowy oraz organizacje pozarządowe zajmujące się przeciwdziałaniem przemocy domowej²⁹.

Tabela 2. Liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą domową (lata 2010-2015)

Źródło: dane statystyczne Komendy Miejskiej Policji w Rzeszowie (udostępnione 19 stycznia 2016).

²⁹ *Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2012-2015*, Rzeszów 2011, s. 11-13; *Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2020*, s. 8.

Pomoc ofiarom przemocy domowej realizowana jest przez poszczególne instytucje i podmioty w następujący sposób. Otóż Ośrodek Poradnictwa Specjalistycznego i Interwencji Kryzysowej (OPSiK) jest jednostką całodobową i całoroczną. Zapewnia wsparcie osobom doświadczającym przemocy poprzez: poradnictwo specjalistyczne (psychologiczne, prawne, rodzinne), interwencję kryzysową i schronienie w pokoju interwencyjnym. Osobom poszkodowanym zapewniane jest schronienie w części hostelowej ośrodka. OPSiK dysponuje 21 miejscami dla osób, które mogą w nim przebywać maksymalnie do 3 miesięcy. Przyjęcie odbywa się na podstawie rozmowy i rozeznania sytuacji rodzinnej, przy równoczesnym spełnieniu następujących warunków: 1) występuje przemoc „gorąca” (związana z biciem, szarpaniem, gwałtem, wybuchami gniewu, ograniczaniem wolności, pomocy medycznej, jedzenia, w sytuacji zagrożenia zdrowia), 2) osoba zgłaszająca się nie wymaga natychmiastowej pomocy lekarskiej i nie jest pod wpływem alkoholu. Z osobami przyjmowanymi na pobyt interwencyjny budowany jest plan pomocy oraz zawierany kontrakt (2-tygodniowy lub miesięczny), od wypełnienia którego uzależniony jest dalszy pobyt³⁰.

Zespół Pracowników Socjalnych ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie – w zakresie wsparcia ofiar przemocy domowej – uruchamia w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” działania związane z interwencją kryzysową, a także udziela informacji o dostępie do pomocy prawnej, psychologicznej, pedagogicznej, socjalnej oraz o instytucjach i podmiotach świadczących pomoc na rzecz osób doświadczających przemocy domowej. W ramach wsparcia organizowane jest schronienie i pomoc medyczna. Członkowie zespołu realizują także pracę socjalną

³⁰ Ośrodek poradnictwa specjalistycznego i interwencji kryzysowej MOPS, <http://mopsrzeszow.pl/index.php/o-oroedku?layout=edit&id=88> (17 lutego 2016).

z rodzinami z problemem przemocy, uczestniczą w obradach zespołu interdyscyplinarnego i grup roboczych³¹. Centrum Leczenia Uzależnień w Rzeszowie w ramach wsparcia ofiar przemocy domowej świadczy usługi, takie jak diagnoza sytuacji w rodzinie, psychoterapia indywidualna i grupowa, rehabilitacja psychologiczna dla osób po traumie przemocy domowej, wsparcie psychologiczne i psychoterapia dziecka wykorzystywanego seksualnie i jego rodziny. Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych prowadzi punkt konsultacyjny dla ofiar przemocy oraz świetlice socjoterapeutyczne dla pokrzywdzonych dzieci. Placówki oświatowe zajmują się wczesnym rozpoznawaniem przemocy domowej wobec dzieci oraz wczesną interwencją. Placówki służby zdrowia świadczą pomoc medyczną dla osób doświadczających przemocy w rodzinie, zajmują się diagnozą, motywują do korzystania z profesjonalnej pomocy psychologicznej, wydają zaświadczenia lekarskie w sytuacji przemocy fizycznej³².

W ramach działań pomocowych mających na celu wsparcie osób doświadczających przemocy w rodzinie w latach 2012-2014 zapewniono:

- 1) W ramach interwencji kryzysowej oraz zapewnienia bezpieczeństwa w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia osób doświadczających przemocy w rodzinie:
  - schronienie w pokojach interwencyjnych OPSiK (w 2012 roku – 30 osobom, w 2013 roku – 25 osobom, w 2014 roku – 19 osobom),
  - indywidualne i grupowe interwencje kryzysowe dla uczniów (w 2012 roku – 15 interwencji),

---

³¹ Zob. § 48 regulaminu organizacyjnego Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Rzeszowie. Załącznik do zarządzenia nr 25/2015 dyrektora Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Rzeszowie.

³² *Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2020*, s. 13.

- pomoc w zakresie interwencji kryzysowej dla osób doświadczających przemocy w rodzinie (w 2012 roku – 59 osobom, w 2013 roku – 48 osobom, w 2014 roku – 43 rodzinom, w skład których wchodziły 133 osoby),
  - zapewnienie bezpieczeństwa dzieciom w sytuacjach zagrożenia z powodu problemów alkoholowych w rodzinie i doświadczającym przemocy (w 2014 roku – 3 osoby),
  - poradnictwo i wsparcie w kryzysie osób doświadczających przemocy i członków ich rodzin oraz informowanie o możliwościach uzyskania pomocy, mediacje rodzinne (w 2014 roku),
  - udzielanie pierwszej pomocy medycznej ofiarom przemocy w rodzinie oraz informowanie o możliwości uzyskania pomocy (w 2014 roku – 27 przypadków),
  - informowanie o możliwości uzyskania pomocy dla osób doświadczających przemocy w formie ogłoszeń we wszystkich placówkach oświatowych miasta (w 2014 roku).
- 2) W ramach pomocy prawnej dla osób doświadczających przemocy w rodzinie:
- wsparcie w zakresie poradnictwa prawnego (w 2012 roku – 667 osób, w 2013 roku – b.d., w 2014 roku – 720 osób),
  - wsparcie policji w zakresie poradnictwa prawnego i udzielania informacji o podmiotach świadczących pomoc ofiarom przemocy (w 2012 roku – 545 osób),
  - udzielanie porad prawnych przez funkcjonariuszy policji i prokuraturę w ramach kampanii „Tydzień Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Przystępstwem” i stały dyżur prokuratorów w zakresie pomocy prawnej dla osób pokrzywdzonych (od 2015 roku),
  - poradnictwo prawne zapewniane przez organizacje pozarządowe.

- 3) W ramach terapii i poradnictwa specjalistycznego dla osób doświadczających przemocy w rodzinie:
  - specjalistyczna pomoc indywidualna i terapia rodzinna prowadzona w poradni psychologiczno-pedagogicznej (w 2012 roku – 20 konsultacji, 5 rodzin w terapii),
  - diagnoza i psychoterapia indywidualna i grupowa dla osób doświadczających przemocy w rodzinie oraz diagnoza i psychoterapia oferowana dzieciom wykorzystywanym seksualnie (w 2013 roku – 593 osób),
  - specjalistyczne poradnictwo rodzinne, prawne i psychologiczne (w 2012 roku – 975 osób, w 2013 roku – 1049 osób, w 2014 roku – 1045 rodzin, w skład których wchodziło 3165 osób),
  - poradnictwo specjalistyczne, w tym dla ofiar przemocy, oraz praca socjalna z rodzinami doświadczającymi przemocy (w 2012 roku – 258 rodzin, wobec których wszczęto procedurę „Niebieskie Karty”),
  - praca socjalna z rodzinami doświadczającymi przemocy (w 2013 roku – 411 osób),
  - indywidualna i grupowa terapia dla osób i rodzin doświadczających przemocy (w 2012 roku – 723 świadczenia).
- 4) W ramach terapii i rehabilitacji osób i rodzin po doświadczeniu przemocy:
  - specjalistyczna pomoc indywidualna dla osób po traumie przemocy (w 2012 roku – 10 osób),
  - specjalistyczna pomoc dla rodzin po doświadczeniu przemocy (w 2012 roku – 2 rodziny).
- 5) W ramach funkcjonowania Miejskiego Zespołu Interdyscyplinarnego:

- pomoc rodzinom dotkniętym przemocą w ramach grup roboczych (w 2012 roku – 31 grup, w 2013 roku – 246 grup, w 2014 roku – 312 grup),
- wdrożenie przez Miejski Zespół Interdyscyplinarny procedury „Niebieskie Karty” (w 2012 roku – 258 „Niebieskich Kart”, w 2013 roku – 304 „Niebieskie Karty”, w 2014 roku – b.d.)³³.

Dodatkowo, oprócz dotychczasowych działań wspierających osoby doświadczające przemocy domowej, przewidywane są następujące rodzaje pomocy: zapewnienie miejsc w specjalistycznych ośrodkach wsparcia dla ofiar przemocy, które nie chcą lub nie mogą korzystać z tej formy pomocy na terenie miasta; prowadzenie grup wsparcia dla osób doświadczających przemocy w rodzinie: wzmocnienie współpracy pracowników socjalnych, policji i służby zdrowia, służącej zapewnieniu bezpieczeństwa krzywdzonym dzieciom³⁴, a także podejmowanie współpracy służb, aby zminimalizować konieczność zabrania dziecka z rodziny; prowadzenie przesłuchań dzieci w przyjaznych pokojach, a osób dorosłych – w pomieszczeniach przygotowanych do tego celu; udzielanie informacji przez instytucje miejskie o telefonie zaufania prowadzonym przez Urząd Wojewódzki (tel. 987); funkcjonowanie całonocowego telefonu interwencyjnego OPSiK (tel. 17 863 53 89); uwzględnienie sytuacji rodzinnej osób doświadczających przemocy domowej

---

³³ Zestawienie na podstawie: *Monitoring i ewaluacja Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2012-2015. Działania podejmowane w roku 2012*, Rzeszów 2013, s. 9-11; *Monitoring i ewaluacja Miejskiego programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w roku 2013*, Rzeszów 2014, s. 9-12; *Monitoring i ewaluacja realizacji w 2014 roku Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2012-2015*, Rzeszów 2015, s. 14-18.

³⁴ W trybie art. 12a u.p.p.r.

w postępowaniach dotyczących przyznawania mieszkań socjalnych; pomoc prawna i socjalna ofiarom przemocy w rodzinie w zakresie dochodzenia praw alimentacyjnych i majątkowych, w tym zabezpieczających podstawowe potrzeby mieszkaniowe³⁵.

W kontekście udzielania pomocy osobom doświadczającym przemocy w rodzinie warto zwrócić uwagę na czynniki utrudniające jej efektywność. Z badań przeprowadzonych w 2014 roku w województwie podkarpackim wynika, że najczęstszymi przyczynami niezgłaszania przypadków przemocy domowej odpowiednim służbom czy instytucjom są strach i lęk (tak uważa 75 proc. respondentów) i wstyd (70 proc.). Wśród innych przyczyn wymieniane są: zależność finansowa ofiary od sprawcy (28 proc.), niezajomość procedur (20 proc.), przeświadczenie o nieskuteczności działań służb/instytucji (20 proc.) oraz poczucie winy (17 proc.)³⁶. W przekonaniu mieszkańców Podkarpacia, są to zatem w głównej mierze czynniki wewnętrzne, wskazujące na bierność i brak poszukiwania pomocy przez osobę poszkodowaną. Na poziomie lokalnych czynników utrudniających efektywną pomoc osobom doświadczającym przemocy w rodzinie wskazywane są z kolei: mała wiedza społeczności lokalnej na temat możliwości pomocy ofiarom przemocy, schematy myślowe i normy obyczajowe sprzyjające zachowaniom przemocowym, niechęć świadków przemocy do wtrącania się w sprawę rodziny, a także zróżnicowane zaangażowanie instytucji w zakładanie „Niebieskiej Karty”. Przeszkód upatruje się ponadto na pozio-

---

³⁵ *Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2020*, s. 23-25.

³⁶ *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie na obszarze województwa podkarpackiego. Raport z badania*, Rzeszów 2014, s. 26, http://ois.rops.rzeszow.pl/dokumenty/badania_analizy/raport_koncowy_diagnoza_zjawiska_przemocy_w_rodzinie_woj_podkarpackie.pdf (31 stycznia 2016).

mie działania i współpracy instytucji przeciwdziałających przemocy domowej i wspierających ofiary, a także na poziomie krajowych i lokalnych przepisów, zwłaszcza ze względu na brak unormowania prawnego dotyczącego zasad współpracy pomiędzy ościennymi gminami w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej oraz na ograniczoną w czasie możliwość pobytu osoby poszkodowanej w pokoju interwencyjnym³⁷.

Podsumowanie

Pomoc osobom doświadczającym przemocy od najbliższych członków rodziny jest zadaniem bardzo trudnym. W pierwszej kolejności wymaga bowiem przełamania przez ofiarę bariery milczenia i zwrócenia się o pomoc do krewnych lub instytucji świadczących profesjonalne wsparcie w sytuacjach trudnych. Pomoc adresowana do osób pokrzywdzonych przemocą domową realizowana jest najczęściej w środowisku lokalnym, a jej formy dopasowywane są do specyfiki danej społeczności i istniejących zasobów. Pomoc świadczona w środowisku lokalnym niesie ze sobą konieczność podejmowania interinstytucjonalnych działań, których celem winno być przede wszystkim powstrzymanie przemocy domowej. Nieodzowne staje się zatem uruchomienie interdyscyplinarnej aktywności pomocowej o charakterze wspierającym i interwencyjnym, a także opiekuńczo-terapeutycznym, będących elementem lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie: pomocy społecznej, policji, sądu, placówek oświatowych, służby zdrowia, jak też organizacji pozarządowych zapewniających wsparcie osobom pokrzywdzonym. Tylko wzajemna współpraca wszystkich podmiotów daje szansę na skuteczną pomoc osobom uwikłanym w problem przemocy w rodzinie.

³⁷ *Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2020*, s. 14-16.

Bibliografia

Literatura

- Badura-Madej W., Dobrzyńska-Mesterhazy A., *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- Browne K., Herbert M., *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, przekł. E. Bielawska-Batorowicz, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1999.
- Jarosz E., *Przemoc w rodzinie*, w: E. Włodarczyk, I. Cytlak (red.), *Człowiek wobec krytycznych sytuacji życiowych. Z teorii i praktyki pracy socjalnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2011, s. 109-128.
- Kozioł W., *Instytucje wspierające ofiary przemocy w rodzinie*, „Auxilium Sociale” 2003, nr 1, s. 126-133.
- Mazur J., *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2002.
- Nowakowski P.T., *The problem of overprotectiveness*, „Journal of Educational Review” 2013, t. 6, nr 4, s. 559-563.
- Pospiszyl I., *Przemoc w rodzinie*, w: E. Milewska, A. Szymanowska (red.), *Rodzice i dzieci. Psychologiczny obraz sytuacji problemowych*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej, Warszawa 2000, s. 185-197.
- Rode D., *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie. Charakterystyka sprawców*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010.
- Sarason I.G., Sarason B.R., *Concomitants of social support: Attitudes, personality characteristics, and life experiences*, „Journal of Personality” 1982, t. 50, nr 3, s. 331-344.
- Sęk H., Cieślak R., *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 11-28.

Śniegulska A., *Wspieranie osób potrzebujących powinnością moralną człowieka XXI wieku*, w: B. Szluz, Z. Frączek (red.), *W trosce o współczesnego człowieka*, Krośnińska Oficyna Wydawnicza, Rzeszów 2006, s. 83-91.

Źródła

Dane Komendy Miejskiej Policji w Rzeszowie (udostępnione 19 stycznia 2016).

Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie na obszarze województwa podkarpackiego. Raport z badania, Rzeszów 2014, http://ois.rops.rzeszow.pl/dokumenty/badania_analizy/raport_koncowy_diagnoza_zjawiska_przemocy_w_rodzinie_woj_podkarpackie.pdf (31 stycznia 2016).

Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2014.

Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2012-2015, Rzeszów 2011.

Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2020, Rzeszów 2015.

Monitoring i ewaluacja Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2012-2015. Działania podejmowane w roku 2012, Rzeszów 2013.

Monitoring i ewaluacja Miejskiego programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w roku 2013, Rzeszów 2014.

Monitoring i ewaluacja realizacji w 2014 roku Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2012-2015, Rzeszów 2015.

Ośrodek poradnictwa specjalistycznego i interwencji kryzysowej MOPS, <http://mopsrzeszow.pl/index.php/o-orodku?layout=edit&id=88> (17 lutego 2016).

Regulamin organizacyjny Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Rzeszowie. Załącznik do zarządzenia nr 25/2015 dyrektora Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Rzeszowie.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. 2011, nr 209, poz. 1245).

Uchwała nr XXII/463/2011 Rady Miasta Rzeszowa z dnia 14 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2012-2015.

Uchwała nr XXI/445/2015 Rady Miasta Rzeszowa z dnia 29 grudnia 2015 r. w sprawie przyjęcia Miejskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2020.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2005, nr 180, poz. 1493 z późn. zm.).